

Töötuse vähendamine on üks olulisemaid probleeme nii üksikisiku kui ka ühiskonna kui terviku seisukohalt ja seda kõigis riikides. Ajakirjas Kroon & Majandus on ka varem kahel korral (nr-d 1 ja 3, 2003) ilmunud tööturuteemalisi kirjutisi. Vaadeldud on erinevaid aspekte, kuid üks mõte on läbinud kõiki artikleid – tööturu reguleerimise meetmed avaldavad vastastikut mõju, seepärast ei ole võimalik saavutada optimaalseid tulemusi ühe meetme tähtsust absolutiseerides.

TÖÖPUUDUS, RESERVATSIOONIPALK JA TÖÖOTSINGUD

Marit Hinnosaar

■ Inimene otsib tööd ■

Kui inimene kaotab töö, siis hakkab ta tavaliselt uut töökohta otsima. Selleks tuleb tal teha mitmeid valikuid. Ta peab näiteks otsustama, kuidas tööd otsida, kui intensiivselt seda teha ja milline on madalaim palk, mille eest ta on nõus tööle asuma. Sellist palka nimetatakse **reservatsioonipalgaks**. Nii töö otsimise meetodid ja intensiivsus kui ka reservatsioonipalga suurus mõjutavad töö leidmise tõenäosust ja seega ka töötuse kestust.

Inimene ise harilikult ei suuda muuta nõudlust tööjõu järele, kuid ta võib kohanduda tööturu nõudmistega. Näiteks võib ta ümber kvalifitseeruda või elukohta vahetada ning seeläbi töö leidmise tõenäosust mõjutada. **Lühemas perspektiivis on inimesel, keda iseloomustavad näitajad püsivad muutumatuina, võimalik töö leidmise tõenäosust mõjutada reservatsioonipalga suuruse ning tööotsingute meetodi ja intensiivsuse kaudu.**

Eeldades, et töötü tegutseb ratsionaalselt, teeb ta optimaalse valiku, kas tööpakkumine vastu võtta või veel mõneks ajaks töötuks jääda. Tema otsus põhineb kättesaadaval informatsioonil tööturu olukorra, vabade töökohtade ja pakutava palga kohta ning tema enda hinnangul selle kohta, kui suur on tõenäosus saada mingi muu tööpakkumine. **Kui informatsioon tööturu olukorra kohta pole kättesaadav, siis võib töötuse periood kujuneda pikemaks, sest töötü langetab selliseid otsuseid, mida ta ei teeks, juhul kui tema käsutuses oleks kogu vajalik teave.** Töötuse perioodi on võimalik lühendada, kui suurendada vabu töökohti kajastava informatsioonisüsteemi efektiivsust, mis muudab töö otsimise kergemaks ja annab ülevaate pakutavatest palkadest.

Tööhõivepoliitika mõjutab otseselt töötü otsuseid tööotsingute ja reservatsioonipalga suhtes. Võimaldamaks inimesel tööd otsida ning selleks, et mitte sundida teda vastu võtma

esimest pakutavat töökohta, mis ei pruugi vastata tema kvalifikatsioonile, makstakse töötuile tavaliselt mingit toetust. Töötushüvitis muudab töö otsimise töötaja jaoks suhteliselt odavamaks ja peaks seega pikendama töötuse perioodi, kuid loodetavasti suurendama ka võimalust leida kutseoskustele vastav töö. Ent asjal on ka negatiivne külg – töötuse perioodi pikenedes võivad töötaja kutseoskused kahaneda ja uue töö leidmine osutuda seetõttu raskemaks.

Järgnevalt on kirjeldatud töö otsimise protsessi põhjalikumalt. Seejärel on ära toodud andmed Eestis levinud töö otsimise viiside ja reservatsioonipalga kohta. Lõpuks on analüüsitud töötushüvitiste mõju reservatsioonipalgale, tööotsinguile ja tööpuudusele. Käesolev kirjutis põhineb artiklil, mis ilmus Eesti tööturu-uuringuid käsitletud seminari materjalide kogumikus¹.

■ Tööotsingute teoreetiline raamistik ■

Töö otsimise protsessi on kirjeldatud täpsemalt otsingumudeleis, milliseid võib leida näiteks Pissaridese töös².

Mudeli kohaselt otsib töötaja tööd selleks, et maksimeerida oma kasulikkust. Otsinguprotsessi käigus teeb ta valikuid töö otsimise intensiivsuse ja reservatsioonipalga suhtes. Töötuse perioodi pikkus ja töö leidmise tõenäosus sõltuvad tööpakkumise ja selle vastuvõtmise tõenäosusest. Palgapakkumise saamise tõenäosuse määravad ära pakkumiste baasmäär (näiteks antud piirkonna tööturul), töötaja isikuomadused (ameti- oskused, vanus, haridustase) ja tema pingutused töökoha leidmiseks. Tööotsingute intensiivsus võib aja jooksul muutuda. Töötaoleku pikenedes võivad töötud vähendada pingutusi töö leidmiseks (kaob julgus ja lootus tööd leida), samas kui töötushüvitise maksimise perioodi lõpu lähenedes võivad tööotsingud intensiivistuda. Töötuse perioodi pikenedes võib väheneda ka palgapakkumise saamise tõenäosus, sest töödandjad võivad inimese pikaajalist töötust tõlgendada negatiivse signaalina võimaliku töötaja kvalifikatsiooni ja produktiivsuse kohta. Palgapakkumise vastuvõtmise tõenäosus sõltub töötajast reservatsioonipalga tasemest.

Palgapakkumiste jaotus on iga inimese puhul erinev, sõltudes nii tema isikuomadustest (kvalifikatsioonist) kui ka tööturu üldisest olukorrast. See jaotus võib aja jooksul muutuda koos tööturu muutumisega ning seda võib mõjutada töötuse perioodi pikkus. Töötaja inimkapital võib odavneda ning töödandja hinnang töötajast kvalifikatsioonile võib töötuse perioodi pikenedes langeda. Töötuse perioodi jooksul tutvub töötaja palgapakkumiste jaotusega.

Eeldatakse, et **reservatsioonipalka ja tööotsingute intensiivsust valides maksimeerib töötaja oma sissetulekut.** Reservatsioonipalk ja tööotsingute intensiivsus sõl-

¹ Hinnosaar, M. *Reservation Wage, Job Search Intensity and Unemployment Benefits*. Kogumikus *Labour Market Research in Estonia*. Eesti Pank, 2004. Vt ka kogumiku tutvustust käesoleva ajakirja lk 72–73.

² Pissarides, C. *Equilibrium Unemployment Theory*. MIT Press, Cambridge, MA, 2000.

tuvad alternatiivsetest sissetulekutest, palgapakkumise tõenäosusest ning oodatavast palgapakkumiste jaotusest. Optimaalse variandi korral valitakse selline reservatsioonipalk ja tööotsingute intensiivsus, mille puhul veel ühe otsinguperioodi (töötuse perioodi) loodetud tulu võrdub eeldatavate kuludega.

Töötud saavad tavaliselt mingit sissetulekut (töötushüvitist). Üldiselt arvatakse, et see hüvitis määrab ära reservatsioonipalga minimaalse taseme. **Töötushüvitise määr võib olla võrdse suurusega kõigi jaoks või sõltuda eelnenud palgatasemest, mis mõjutab otseselt reservatsioonipalga suurust.** Tavaliselt hüvitise suurus töötuse perioodi jooksul muutub ning kui töötul pole enam õigust hüvitist saada, siis võib eeldada, et tema reservatsioonipalk väheneb järsult. Kuid töötul võib olla ka muid sissetulekuallikaid peale töötushüvitise.

Tööotsingute kulu koosneb vaba aja alternatiivkulust ja otsingutega kaasnevast kulust. Võib eeldada, et suuremad kulutused tähendavad ka otsingute suuremat efektiivsust. Kui tööotsingud võiksid jätkuda ka pärast pakkumise vastuvõtmist, siis võrduks reservatsioonipalk töötushüvitistest saadava alternatiivse sissetulekuga. Kui inimene aga pärast pakkumise vastuvõtmist enam otsinguid jätkata ei saa, siis on ta valmis kõrvale jätma mõnegi töökoha, kus palk ületab töötushüvitise suurust, et leida paremat (kõrgema palgaga) töökohta.

Mida suurem on alternatiivne sissetulek (st töötushüvitis), seda suurem on ka reservatsioonipalk. Mida suurem on sobiva tööpakkumise tõenäosus ja loodetav palk, seda suurem on ka reservatsioonipalk. **Suurem reservatsioonipalk tähendab aga muude tingimuste võrdsuse korral kõrgemaid palgaootusi, mis muudab töökohta leidmise raskemaks ja põhjustab töötuse perioodi pikenemist.**

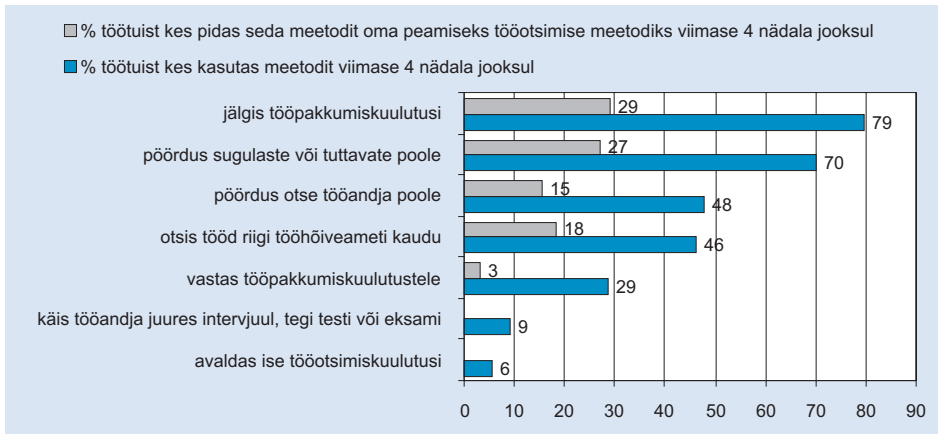
■ Levinuimad ja efektiivsed tööotsimismeetodid ■

Järgnevalt on kirjeldatud tööotsinguid ja töötute reservatsioonipalka, toetudes Eesti 2002. aasta tööjõu-uuringu andmeile. Uuring hõlmas 15 909 inimest, kellest 989 olid selle läbiiviimise nädalal töötud, 941 aga olid töötud ja otsisid ühtlasi täistööajaga töökohta.

Töötute endi sõnul kasutasid nad töö otsimiseks mitmeid erinevaid meetodeid. Enamik väitis, et nad **loevad tööpakkumiskuulutusi ning on võtnud ühendust sugulaste ja tuttavatega.** Ligi pooled töötuid **pöördusid otse tööandja poole ja kasutasid töö leidmiseks riikliku tööhõiveameti abi.** Need neli ongi põhilised meetodid, mida töötud enda sõnul töö otsimisel kasutavad. Kaks esimest neist on ka kõige levinumad (vt joonis 1).

Kui nüüd vaadata, millised meetodid olid uuringule eelnenud aasta jooksul töö leidmiseks kõige edukamad, siis tundub, et töötud kasutasidki kõige efektiivsemaid meetodeid. Kui võtta arvesse kas:

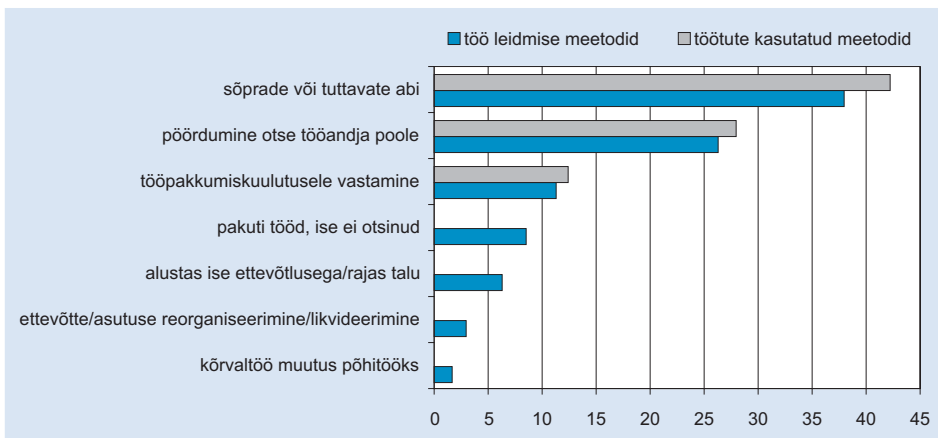
- kõik küsitletud, kes olid leidnud töö uuringunädalale eelnenud aasta jooksul või
- ainult töötud, kes olid olnud tööta uuringule eelnenud aasta jooksul ja uuringu ajal töö leidnud,

Joonis 1. Põhilised töötsemismeetodid 2002. aastal.

Allikas: 2002. aasta tööju-uuring, autori arvutused
Märkus: tööta uuringu läbiviimise nädalal

siis mõlemal juhul leidis rohkem kui kolmandik küsitletuist töö sõprade ja sugulaste abiga ning enam kui veerand otse tööandja poole pöördudes (vt joonis 2).

Joonis 2. Peamised edukaks osutunud töötsemismeetodid 2002. aastal.

Allikas: 2002. aasta tööju-uuring, autori arvutused
Märkused: hõivatud uuringu toimumise nädalal ning leidnud töö uuringule eelnenud aasta jooksul; tööta uuringule eelnenud aasta jooksul ning leidnud töö uuringu toimumise ajaks.

Tekib küsimus, kas töötsemist saaks muuta efektiivsemaks, kui koondada vabade töökohtade andmed ühte baasi. Tuleb märkida, et peaaegu pooled töötud kasutavad töö leidmiseks riigi tööhõiveameti abi ning ligi 20% peab seda oma peamiseks töötsemismeetodiks, kuigi otsingute tulemuslikkuse seisukohalt pole see meetod kuigi efektiivne. Samas kasutavad töötud harva eratöübüroode abi. Praegu pöörduvad nad enamasti otse või siis sõprade-sugulaste vahendusel tööandja poole. Seda võib

intuitiivselt pidada meetodiks, mille puhul sobiva töökoha ja töötaja leidmiseks kulub rohkem aega ja mis seega pikendab töötuse perioodi.

Küsimus on ka selles, kas mõnda töötamise meetodit, näiteks tööpakkumiskuulutuste lugemist, tuleks pidada passiivseks. Seda meetodit kasutab ligi 80% töötuist ning peaaegu 30% neist peab seda oma peamiseks töötamise meetodiks, mida kasutatakse palju sagedamini kui tööpakkumiskuulutustele vastamist või otse tööandja poole pöördumist. **Kui inimene peab tööpakkumiskuulutuste lugemist (mitte neile vastamist) oma peamiseks töötamise meetodiks, ent selline tegevus iseenesest ei saa positiivset tulemust anda, siis tundub, et inimene on väga lähedal tööturust kõrvalejäämisele. Seesama küsimus, et kas tööd otsitakse tegelikult vaid formaalselt, kerkib ka riigi tööhõiveameti abi kasutamise puhul.** Töötushüvitise saamiseks peab inimene end teatavasti tööhõiveametis töötuna arvele võtma. Kas töötust kasutaks riigi tööhõiveameti abi töö otsimiseks ka siis, kui see poleks seotud hüvitise saamisega?

■ Reservatsioonipalk ■

Uuringus toodud töötute reservatsioonipalgad on väga erinevad, ulatudes 500 kroonist rohkem kui 10 000 kroonini kuus. Siiski võib öelda, et peaaegu kõik töötud olid valmis leppima 2002. aasta keskmisest palgast (6 144 krooni) väiksema töötasuga (vt tabel 1).

Tabel 1. Töötute reservatsioonipalk 2002. aastal.

Vähemalt ... krooni	500 või 1 000	2 000	3 000	4 000	5 000	10 000 või rohkem
% töötutest	3	21	40	18	15	3

Allikas: 2002. aasta tööju-uuring, autori arvutused.

Märkus: arvestatud on vaid isikuid, kes hetkel ei töötanud ja otsisid täisajaga töökoha, andmeid ei ole kaalutud, kajastamaks kogu elanikkonda.

Kolm protsenti uuringus osalenud töötuist oli nõus vastu võtma täistööajaga koha, kus palk oli vähemalt 500 või 1 000 krooni kuus. 2 000 krooni suuruse kuupalga eest oleks nõus olnud tööle asuma kokku 24 % töötuist. See tase on ligilähedane alampalgale, mis 2002. aastal ulatus 1 850 kroonini. Seega võib öelda, et **enamik töötuist ei olnud nõus töötama alampalgast madalama tasu eest.**

Üllatuslikult ei ole reservatsioonipalga erinevused erinevate töötugrupidel puhul kuigi suured. Näiteks **kõrgharidusega töötud ei oodanud oluliselt suuremat palka kui ilma mingi erialase haridusega töötud** (vt tabel 2). **Lisaks haridusele mõjutavad palgataset ja seega ka reservatsioonipalga suurust näiteks piirkond, kus elatakse, ja inimeste eelnev töökogemus.** Ajavahemikus 1997–2000 oli Kirde-Eesti töötute reservatsioonipalk oluliselt väiksem Põhja-Eesti töötute omast, samuti oli reservatsioonipalk tunduvalt väiksem eelnevalt põllumajanduses töötanud või lihttööd teinud töötute puhul³.

³ Vt 1. allmärkus.

Tabel 2. Töötute reservatsioonipalk 2002. aastal vastavalt nende haridustasemele

Töötud (%)	Vähemalt ... krooni			
	500; 1000 või 2000	3000	4000	5000 või rohkem
Ilma erialase või kutsehariduseta	24	42	17	17
Kutseharidusega	25	39	19	17
Tehnilise erihariduse või kõrgema haridusega	26	34	17	23

Allikas: 2002. aasta tööju-uuring, autori arvutused.

Märkus: arvestatud on vaid isikuid, kes hetkel ei töötanud ja otsisid täisajaga töökohta, andmeid ei ole kaalutud, kajastamaks kogu elanikkonda.

■ Töötushüvitis, reservatsioonipalk ■ ja tööotsingute intensiivsus

Uuringus, mille tulemused on avaldatud eespool nimetatud seminari kogumikus, vaadeldi töötushüvitiste mõju reservatsioonipalgale ja tööotsingute intensiivsusele. Nagu me teoreetilises käsitluses juba mainisime, peaksid töötushüvited pikendama töötuse perioodi, muutes töö otsimise suhteliselt odavamaks ning suurendades reservatsioonipalka ja vähendades tööotsingute intensiivsust.

Analüüsis kasutati tööju-uuringute andmeid töötute kohta ajavahemikul 1997.–2000. a II kvartal. Et hinnata töötushüvitiste mõju reservatsioonipalgale ja tööotsingute intensiivsusele, selleks kasutati vastavalt intervallihinnangu tehnikat ja järjestatud muutujate meetodit. Lõpuks hinnati reservatsioonipalga, tööotsingute intensiivsuse ja töötushüvitiste mõju töö leidmise tõenäosusele kestvusmudeli abil. Töötuid iseloomustavate näitajatenä kasutati haridust, elukutset, eelnevat töökogemust (majandussektorit) ja piirkonda ning isikut iseloomustavaid näitajaid (vanus, sugu, rahvus, töötuse periood, sissetulek pereliikme kohta).

Analüüsi tulemused näitasid, et **töötushüvitis saava inimese tööotsingute intensiivsus on madalam**, samas kui **reservatsioonipalga suurus töötushüvitis oluliselt ei mõjuta** (vt tabel 3). Oodatult selgus seegi, et mida väiksem on inimese reservatsioonipalk ja

Tabel 3. Hinnangu tulemused

	Kordaja	Standardviga
Mudel selgitamaks reservatsioonipalka		
Sotsiaaltoetus, töötushüvitis	-0,016**	0,023
Mudel selgitamaks otsimisaktiivsust		
Sotsiaaltoetus, töötushüvitis	-0,720	0,056
Mudel selgitamaks töö leidmise tõenäosust		
Reservatsioonipalk	-3,280	1,582
Otsimisintensiivsus	1,173	0,148

Allikas: Hinnosaar, M. *Reservation Wage, Job Search Intensity and Unemployment Benefits*. Kogumikus *Labour Market Research in Estonia*. Eesti Pank, 2004. Vt ka käesoleva ajakirja lk 72–73.

Märkused: standardhälbed on toodud sulgudes. ** tähistab viieprotsendist olulisustasandit, *** tähistab üheprotsendist olulisustasandit. Analüüsis kasutati 1 804 vaatlust.

suurem tööotsingute intensiivsus (kõigi teiste tegurite võrdsuse korral), seda kiiremini leiab inimene töö.

■ Kokkuvõte ■

2002. a tööjõu-uuringu andmed näitavad, et töötud kasutavad töö otsimiseks kõige efektiivsemaid meetodeid. Riigi tööhõiveameti abi ei kuulu küll efektiivsete meetodite hulka, kuid seda kasutatakse siiski tihti. Efektiivseim on pöördumine tööandja poole kas otse või sugulaste-tuttavate vahendusel. See viitab võimalusele tõsta tööotsingute efektiivsust informatsioonisüsteemi kaudu, mis koondaks kõik andmed tööpakkumiste kohta.

Reservatsioonipalk on töötute lõikes väga erinev, kuigi 2002. aastal olid peaaegu kõik töötud valmis leppima Eesti keskmisest madalama palgaga. Ühe näitaja – haridustaseme – puhul ei erinenud reservatsioonipalk kuigi märkimisväärselt, st eri- või kutsehariduseta töötute reservatsioonipalkade jaotus oli üsna sarnane kõrgharidusega töötute omale.

Kuigi hüvitised peaksid aitama töötul leida sobivat tööd, leidis tõendeid ka selle kohta, et sotsiaaltoetuste ja töötushüvitiste saajad otsisid ajavahemikus 1997–2000 tööd vähem aktiivselt ning olid seetõttu pikemat aega töötä. Kuna 2003. a algusest on töötushüvitised tunduvalt suuremad, siis võib eeldada, et need pikendavad töötuse perioodi. See võib aga kahandada töötü kvalifikatsiooni ja muuta tema tööellu tagasipöördumise raskemaks.

Seetõttu tuleb rõhutada, et tööhõivepoliitika meetodeid tuleb vaadelda komplekselt. **Ei saa tõsta üksnes alampalka, muutmata teisi meetmeid, sest tööellu sisenemisele seatav piirang toob kaasa tööpuuduse kasvu. Töötushüvitiste tõstmisega peavad aga kaasnema rangemad nõuded nende taotlejaile, et hüvitised ei hakkaks vähendada tööotsingute intensiivsust.** Tööhõivepoliitika selliste meetodite puhul, mis vähendavad töö leidmise tõenäosust ja pikendavad töötuse perioodi, tuleb arvesse võtta ka kaudseid mõjusid, sealhulgas inimkapitali vähenemist, suuremat vajadust ümberõppe järele ja suu-remaid eelarvesiirdeid.